

Rapina Rauhajoella

w. 1808.

Sertonut

Osk. Blomstedt.

Turussa,

J. W. Eilijan kirjapainossa, 1862.

J. W. Eilija ja Kumpp. kustannuksella.

Imprimatur, *C. R. Lindberg.*

Tuki alle.

Tämä kertoelma on jo kolmatta vuotta ollut valmiina ja luettiin enimmäksi osaksi Pohjalaisen opistolais-osakunnan tavallisessa vuosi-juhlassa w. 1859. Mielin silloin jo lähettää sen julkisuuteen, mutta odottamattomia esteitä sattui väliin, jotka sillä erää tekivät aikomukseni tyhjäksi. Nyt kun toivon femmoisten esteiden ikuisiksi ajoiksi poistuneen maastamme, lasten tämän wanki-raukan wapauteen näitä uusia ilmoja ihaillemaan. Kienekö hän wanteudessaan pääasiassa parannut wai pahennut, en ota sanoakseni. Warmaa waan on, että hän wiime aikoina on toden perästä kokenut ulkonaista kätööstään oikoa. Josko hän ei näinkään nähyni täysin kelmolliseksi uutta wapauttansa nauttimaan, toivon toki, ett'ei häntä warfin tylysti kohdella.

Roffolasta Maaliskuussa 1862.

Tetiä.

1.

Sobdanto.

Olen ottanut kertoakseni muutamaa kohtaa 1808 vuoden sodasta, jota ei vielä ainakaan kokonaisuudessaan ole kirjallisen sanan tarkkaan talteen kirjattu. Ne tapaukset, joita tulen kertoelemaan, eivät tosin siitä painosta ole eikä muutenkaan sitä luontoa, että olisivat millään tavoin sodan pää-kulkuun kosettaneet. Mutta kuinka vähäpätöisiltä nähtänewätkin, on niillä mielestäni kyllin arwoa ansaitaksensa säilytystä unohtuksen pimeydestä Suomen tuleville miespolwille. 1808 vuoden sodan historia puuttuu paljoa, jos se ei muuta esittelle kuin heikkoin sotajoukkoimme weriset taistelut wihollisen sota-laumain kanssa. Se sota, jos jokin, oli todestaan kansallinen; siinä sodassa, jos josfakin, oli koko Suomen kansa osallinen, ei ainoastaan sotajoukkojensa urhollisten ponnistusten kautta, mutta myöskin itse wälittömästi, mielellänsä kuin työllänsäkin. Kun wihollinen ennen sodan julistamista karkasi Suomeen, oli meikäläinen, rajalla olewa sotawäki liian heikko sitä wastustamaan, jonka tähden sen täytyi tapellen wetäytyä Hämeenlinnaan. Mutta talonpojat olivat heti alussa walmiit aseisin tarttumaan sekä muutenkin apuansa tarjoamaan isänmaan suojelijoille, ja samaten aina koko sodan ajan, waitka hii-päällikön nolous kaikkensa teki tutehuttaakseen heissä tätä jalomielistä henkeä. Uskollisuus, jota näin omasta ehdoista, ilman vähintäkään ulkonaista pakkoa tai kehoitusta, pani wiimeisen weri-pisa-

ranja alttiiksi isänmaalle ja hallitukselle, — eihän se muuta tainnut kuin waituttaa wihollisessa kunnioitusta femmoista kansakuntaa kohtaan, jonka powessa niin isänmaallinen ja miehullinen mieli asui. Kuinka paljon lienewätkin siis urholliset sotajoukkomme loistawain sankari-töidensä kautta werisissä tappeluissa Sawon ja Pohjanmaan kentillä waituttaneet wihollisen miel'alaan meikäläisiä kohtaan, ja siten nykyisen tilamme ja astaimme laidan muodostumiseen, niin sepä waakaana totena pysyy, että koko Suomen kansan jalo käyös ja meneths kysymyksessä olewassa sodassa melkoisesti kost sen lopullisen päätymissen muotoon ja siitä maalle seuraawiin onnen-waiheisiin. Mitä tämä onnetoin kansa kantoi uhriksi tuolle järkähtämättömälle uskollisuudellensa, mitä se teki, toimi ja kärsi sen waatimuksia tähtääksensä sekä mitkä mielipidot häntä johdattiwat ja elähyttiwät kaikessa tässä, — sehän siis ei liene joutawa syrjä-piirros siinä kuwaelmassa, jonka pitäisi uskollisesti ja tarkkaan kuwata 1808 vuoden sotaa. Ja kuitenkin owat tähän kuuluwat tapaukset — kumma kyllä — jääneet tarpeeksi asti tarkkaamatta niistä, jotka owat tämän sodan seikkoja selwitelleet. Enin osa itse kansan hyrityksistä ja kärsimyksistä on joko tuihi tunteimatonta meille, tai tunnemme niitä waan waiillinaisesti, juurikuin olisiwat epäselwinä taruina tulleet tietäwiimme wuosi-tuhansien sakeiden sumujen takaa. Eikä ole sentään tämä sota meistä puolta wuosi-sataa kauempana. Keskuudessamme elää vielä monta kansalaista, jotka owat olleet osalliset tässä iki-muistettawassa taistelussa isänmaan puolesta ja itse huokailleet niiden rajitusten ja ahdinkoin alla, joita tämä sota saatti Suomen saloille. Mutta ne horjuwat jo haudan partaalla nämä harmaapäät toivistajat isäimme sanomattomista ponnistuksista ja kärsimyksistä, ja muutama main wuotten päästä ei ole meillä ainoatakaan heistä enää seassamme. Toisen toisensa perään näemme heidät lähtewän manalan majoille ja wiewän muassaan ituisen unhotukseen

monta tietoa tämän sodan tapauksista, jotka toki olisi pitänyt historiallemme korjata heidän muistostansa. —

Eteläinen Pohjanmaa, Pohjois-Savo ja Karjala olivat ne maakunnat, jotka etenkin saivat sodan kovuutta kokea. Kun Etelä-Suomi heti sodan alussa melkein miehen hymäntä joutui vihollisen valtaan, koki tämä sitä kaikilla keinoin hyväillä ja mairitella, poistaaksensa tuota tunnettua vastenmielishyhtyä, jota Suomalainen on kantanut Wenäläiselle aina iki-muistoista ajoista. Mutta toista oli edellään mainittuin maakuntain. Ne olivat yhtä mittaa sodan jaloissa, niinkauvan kuin se Suomen rajain sisällä raiwosti. Tämöinen sodan jaloissa olo jo itsestäänkin on suureksi haitaksi maakunnalle. Mutta monessa kohden oli se waan vähimpiä rasituksia ja kärsimyksiä, mitä sodan myrsky muassa toi. Niinpä esim. Pohjanmaan länsi-eteläisissä pitäjissä, joissa talonpoikain nostamat kapinat yllättivät vihollisen niin hirwittäwiin surma- ja häwitys-töihin, että wer-taa niille tuskin löytynee siwistyneiden kansain historiasta. C. E. Bladh'in tekemässä kirjaisessa: *Minnen från sista finska kriget* luemme surkean kuwauksen Närpiöläisten ja Maalahnelaisten kapinasta. Minun aikomukseni on tässä kertoella kansan sotaisia wehkeitä Rauhajoella ja niiden hirmuisia seurauksia; tullen kuwaelmani pää-asiallisesti perustaamaan feudulla vielä eläwäin wanhusten muistelmiin, jotka itse omin silmin owat nähneet nämä tapaukset ja muutamamat työlläänkin olleet osalliset tässä surkeassa murhekuwaelmassa.

Moni lukioistani on epäilemättäkin nähnyt tuon pienen kirjaisen: *Mordnatten i Kauhajoki* ja sitä lukiessaan warmaanakin luullut waleh-kuwaelmain wapailta aloilla liikkuwansa, semminkin kun tapaukset siinä owat uutelon keweään esitys-tapaan puetetut. Ja kuitenkin on piämmittain kaikki, mikä tässä kirjaisessa mieliämme tarisyyttää, melkein launistelematon historiallinen totuus, niinkuin kirjan tekiä-

kin, herra S—N., warmaan wakuuttelee. Minakaan ei seutulaisten muistelmista woi muuta päättää eikä niistä kirjallisista tiedoista, jotka näihin kohtiin koskewat. Ne erehdykset, joihin kirja paikoin hairahtaa, eiwät kuulu kertomuksen mieltä tärisyttäwiin osiin, waan owat enimmästään wirheitä tapausten ajan-määräyksessä. Ja enimmät näistäkin lienee kirjan tekiä tahallaan tehnyt. Ennenkuin kerrottawaani käyn käsiäsi, täytyy minun muistuttaa, että tulen seuraamaan kahta wiikkoa warhaisempaa ajan määrää kuin herra S—N. kirjaisessaan. Syht tähän saattaisin heti tässä selittää, mutta kun sen siewemmästi woin tehdä kertoelman loppupäässä, en tahdo lufiaa enkä itseänikään tässä waiwata la-weamalla selityksellä.

2.

Walmistus-wehkeitä kapinaan.

Waikka Suomen sotajoukot Siikajoen, Newolahden ja Pulkilan tappelu-tantereilla loistawalla tawalla oliwat wihollisen kansa woimiansa koetelleet ja työntäneet sen paikoisalle, ei uskaltanut kuitenkään Klingspor sitä pitkältä takaa ajaa, waan pyhähtyi, kaikenmoisia turhia syitä tuotellen, Praaheen tienoosen jouten olemaan. Wasta kuuden wiikon kuluttua läksi hän wihdoinkin liikkeelle ja walloitti Unden-Karleby'n kaupungin, Suhannuksen aikaan w. 1808. Wenäläinen kenraali Rajewski, jonka pää-joukko seisoi Wähäsfä-Kyrösfä, alkoi nyt asentoansa pelätä. Ja syhtä siihen olikin; sillä Klingspor uhkasi Härmän ja Lapuan kautta hänen selkäänsä, ja toisaalta katkaiwi Närpiöläisten ja Maalahtelaisten meteli hänen yhteytensä Kristiinan ja Kaskö'n seutuwiissa olewain Orloff-Denisoff'in joukkoin kanssa. Heinäkunn ensi päiwinä weti sentähden Rajewski laumansa Waasan tienoosta takaisin Lapualle ja Salmeen Ruortaneelle. Mutta Klingspor

siirteli vähitellen wäkeänsä Kapualle päin ja lähetti toisesta ofakunnasta Pohjanmaan pataljoonan, majuri von Otter'in johdossa, Wöhrin ja Wähän-Ryön kautta Ssoon-Ryön ja Nlistaroon. Tämän joukon läheisyyttä kaikei kamossui M-majoella majoilewa vähäinen wihollis-parmi, koska samaan aikaan rupesti sekii pakenemisen tuumihin. Tällä oli Lauroselan taloissa, lähellä kirkkoa, wartioitawana isohko warasto kuiwaa leipää eli niinkutsutuita knallia, joka oli sinne wedätetty Weaporin linnasta, kun se pari kuukautta sitten joutui Wenäläisten waltaan. Sitä warastoa aikoi wihollinen nyt siirtää ja oli täydessä touhussa hantkia hewoifia tähän tarpeesen. Mutta niiden saanti oli tällä kertaa sitteämässä kuin ennen; sillä talonpojilla oli omat tuumansa leipä-warain forjunnsta.

Oli näet ruotsalaisissa naapuri-pitäjissä par'aikaa raajusti raiwoowa kapinan-henki tännekin lähettänyt löyhäyksiänsä; ja luonnollisesti kiihtyi mielten kuohu siitä wielä enemmän, kun nyt oli Suomalainen pääjoukko niin lähellä ja von Otter'in wäki waan kolmen neljän penikulman päässä. Epäiltäwää on kuitenkin, oliswatko talonpoikain tuumat tuuleentuneet toimeen, ellei eräs Surwalainen, Saakko Sarwela, joka oli ollut Närpiöläisten metelissä, olisi saapunut niitä kerittämään. Tuliko tämä omasta päästään, wai oliswatko Närpiöläiset hänen lähettäneet, on waikea enää selwille saada. Hänen erittäin uutierasta ja innokkaasta toimestaan woisi kuitenkin päättää, että hän lähettiläs oli. Hän kertoeli, miten Närpiöläisten ja Maalahelalaisten sotaisat hritykset oliswat hywin menestyneet. Kolmesataa kasakkaa jo oli muka surmansa saanut ja suunnattomat määrät elo-warvoja rhyötetty wiholliselta. Ett'ei kansa tämmöiseltä puheelta korwiansa sulkenut, on luonnollista. Olipa kuitenkin semmoifiaakin, jotka eiwät oikopäätä kapinan-welikeifin antauneet, waan edeltä-käfin tarkoin punnitfiswat niiden mahdollisfia seuramuksia. Näitä oli sekii mies, jota Sarwela koki kansan

pääksi houkutella, talon-isäntä Pietari Wästilä. Tämä kun oli äveriäs pohatta seurakunnassa, niin asian menestys rip-pui paljon hänen taiuuttamisestaan. Mutta turhaan koet-teli Sarwela puheliaisuutensa voimaa tätä jäykkä-luontoista ja järkewää miestä vastaan. Wästilä ei itse suostunut hänen tuumiinsa eikä suvainnut alus-wäkenäkään niihin mennä. Taipuwaisempi oli Peuralan kartanon haltia, wii-saustieteen kofelas Salomon Hanelles hynä pitäjän nimis-mies Adam Dwisst; ja näiden haltuun jättikin Sarwela tuu-main toimeen-panon, kun Ilmajoelta läksi.

Saatuansa tiedon wihollisen aikeesta siirtää warasto-anfa, lähetti Hanelles ympäri Ilmajoen, Kurikan ja Rau-hajoen seurakuntia lento-kirjeitä, joissa talonpoikia kehoitti lähtemään miehen talosta leipä-luormaston ryöstöön. Näi-den myönteisyydestä ja innosta ei nähty hänellä warfin wilkasta toiwoa olleen, koska kehoituksehensa ponnisteeeksi liitti uhkauksen: että joka käskyä ei tottelisi hirtettäisi oman porttinsa päälle. Ja odottamattoman hitaita olivatkin talon-pojat Ilmajoella kehoitusta noudattamaan. Tuultawasti pani Wästilän taipumattomuus ja firkohera Erikki Suhana Frosterus'en waroittawa ääni monen arwelemaan. Mah-dollista on myöskin, että moni pahaksui tuota kowaa uhka-usta, joka ei liene suloisesti soinut Pohjalaisen herrain ko-mentoon tottumattomaan kofwaan, semminkin kun käskiä eli niin nuori päällikkyyden-anastaja. Waan olipa miten oli; Ilmajoen emäkirkolta ei määrättyhyn aikaan kansaa keräty-hnyt. Mutta kuuliaisemmat käskylle olivat Kurikan ja Rau-hajoen kappelilaiset. Niitä kokoontui joltinen joukko seura-kuntainfa raja-seudulle, ehkä nekään kaikki eiwät myöhäisen käskyn wuolffi aikanaan ko'olle ehtineet. Että Ilmajokelai-setkin fittemmin liikkeelle lähtiwät, saamme wasta nähä.

Hankkiaksensa säännöllistä sotawäkeä talonpoikain awukki ja tu'eksi, käwi Hanelles von Otter'in puheilla Jfossa-Kyrössä ja saikin tältä wäkeä lupaan. Mutta ennenkuin se ennätti

Ulmajoelle, oli jo pää-osa Venäläisten kuormastoa sieltä lähtenyt. Kuorma-lukua oli tässä noin 70 *) ja wartiawäkeä 50 miestä. Ja kun talonpoikia vielä ei ollut tarpeeksi asti kerähtynyt, pääsi kuormasto rauhasa kulkemaan Kurikan ja Rauhajoen kautta Kristiinan kaupunkiin päin. Tämä tapahtui 14 p:nä Heinäkunta edellä puolipäivän, samana päivänä kuin von Döbeln Porilaisinensa toimitti loistavimman uro-työnsä Lapuan lakealla.

3.

Kuormaston ryöstö Harjassa; toisen hätyytämisen Paljakan ja kirkon silloilla.

Jälkeen puolipäivän suorintui kuormaston häntä-pääfin matkaan lähtemään. Tähän kuuluvain kuormain luku oli waan 13 **), ja niillä upsieri ja 10 miestä suojeluswäkenä. Sillenkin menestyi alku-pää matkaa hywin. Mutta sen tähtyi pshähtyä hötä pitämään Harjan taloon Rauhajoella, lähellä Kurikan rajaa; ja tätä tilaisuutta päättiwät talonpojat hyväksensä käyttää. Heitä olikin nyt päivän kuluessa ehtinyt kokoontumaan Harjan tienoosen niin kosolta, ett'ei hymmentä sotamiestä peljätä tarwinnut, josko ei kaitilla aseetkaan niin kasewat olleet. Olihan toki muutamilla pshsyt, toisilla seipään päähän kiinnitetty wiikatteen poikkioin tai kanki kainalossa ja mikä milläkin. Niiden talonpoikain kanssa, joiden oli tähtynyt lähteä kuormastoa saattamaan, sowittiin, että hön tienoossa päästäisiwät hewosensa shöttö-maalta karvaamaan. Ja niin käwifin. Kun aamulla mentiin niitä Harjan luhdasta hakemaan, olivat tietyttämiin kadonneet.

*) Kuorma-luvun määrästä saamani tiedot eroawat paljon toisistaan. Wähin määrä on 40, enin 80 kuormaa.

***) Näidenkin kuormain lukua muistellaan wähän eri lailla.

Wihollinen tiuskasi uusia hevostia; mutta samassa löytäsivät talonpoika-parvet esiin ja julistivat kuormat saaliiksiensa. Niiden omistuksesta nyt nousi kova kahakka; mutta werta ei sentään tässä tilassa paljon wuotanut. Ketään ei kaatunut, waan yksi wihollisista sai kuoleman-haawan. Tämä oli eronnut tovereistaan ja lähtenyt toisella puolen jokea olemaan Toiwakan taloon, ruokaa itselleen katsomaan, ja oli juuri sieltä palaamassa, kun talonpojat kuormaston piirittivät. Hän oli jo joen yli tullut, mutta ruuhasta rannalle astuessaan ammuttiin häntä selkään. Waikka näin pahoin haavoitettu oli, luonnistui kuitenkin hänelle päästä tovereinsa joukkoon Harjan pihalle, josta kaikki muut raiwasivat tien itselleen maantielle, paitsi upsiერი*), jolla ei kiwääriä ollut. Tämä joutui wangiksi; mutta muut, tuo haavoitettukin niiden joukossa, astuivat aika wauhtia Rauhajoen kirkollen päin ja pääsivät onnellisesti sentin talonpoika-parwen läpi, joka sillä puolen oli heitä vastassa. Pari wirstaa**) marsittuaan täyhyi heidän heittää haavoitettu towerinsa Laturin luhta-latoon, josta hän sittemmin kuollunna löyettiin.

Kummalta kuulun, kun ei tässä tilassa sen suurempia surmia tapahtunut, waikka wähintään 100 miestä oli ko'olla noita yli koko Suomenmaan mainittawia Sun-Bohjan "puukko-junkkaria" ja wihollisia waan kymmenkunta. Mutta muistettava on, että wiholliset olivat säännöllistä sotawäkeä, jolla oli kiwäärit ja muut sopivat aseet, kun sitä wastoin talonpojat olivat sotameneoon tuiki tottumattomat ja puuttuivat kelpo aseita sekä johdattajaa. Sa-

*) Muutamat fertojistani eivät tietäneet mitään koko tästä upsierristä. Ja epäillä sopiikin, oliko semmoista tässä joukossa, koska, niinkuin wasta saamme nähdä, yksi noista pakoon päässeistä sotamiehistä oli ala-upsiერი.

**) Tässä niinkuin wastaksi merkitsee sana *wirsta* samaa kuin Suomen eli uusi wirsta.

nelles kyllä oli saapuilla, mutta hän näyttää päällikkyydessään noudattaneen Klingspor'an korkeaa esimerkkiä. Hän ynnä adjutanttinsa Dwisit kurkistelivat Toiwakan nurkkain takana, pyssyn-kantoa ulompana, kunnes kruutin haju oli hajonnut ja vihollinen matkoihinsa mennyt. Wasta sitten, kun waaraa ei enää tarjona ollut, rohkenivat he esiin tulla ja toimittivat leipä-matot Harjan aittaan. Kaksi entistä sotamiestä pantiin aitan eteen wahtia lähmään, kunnes von Otter'in lupaama miehistö saapui.

Soitakuita tuntia tämän jälkeen kulki 15 kasakkaa Harjan siivutse. Nämät olivat Lapuan tappelussa joinkin joutuneet erillensä pää-joukostaan ja matkustivat nyt Ilmajoen, Kurikan ja Rauhajoen kautta Rylä-Parwiaan, jossa Rantin leskiewarin tienoilla jotenkin suuri vihollis-joukko seiso. Wästilän harjulla, 6 wirstaa Ilmajoen kirkolta Kurikkaan päin, olivat kasakat syöttäneet hewoifiansa, ja Pietari Wästilä oli sil'ailaa lähettänyt lento-kulkian Harjaan, näiden tulosta sanaa wiemään. Waroi näet talonpoikain siellä par'ailaa woittajaisia juowan, joten saattaisivat joutua kasakkain käsiin. Eikä ollutkaan hänen luulonsa perätön. Ryöstöstä päästähän oli talonpoika-joukko hajoontunut pienempiin parwiin, jotka tuolla täällä taloloisfa rähifiwät wiina-pullojen ääressä. Mutta kun kasakkain tulosta sana saatiin, woitiin kumminkin niin laittaa, etteiwät nämä saaneet wähintäkään wihiä kuormaston ryöstöstä, joten rauhallisesti ratsastivat Harjan ohitse ja samaten aina edespäinkin. Tästä rauhallisesta ratsastuksesta pettyiwätkin pahoin Rauhajoen kirkon-tyläiset. Kun etäältä näkiwät kasakka-parwen tulewan, luuliwat sen suomalaista hewois-wäkeä olewan ja rientsiwät ihastuksisfaan sitä vastaan ottamaan. Waan kauhea hätä tuli heille, kun hawaitsiwat hairauksensa. Sotainen kiiruhti henkensä perästä pafoon, mihin mikin pääsi. Nalkoilewat laihowainiot tarjoisiwat enimmille läheisen lymypaikan, josko tuo ei niin turwallinenkaan ollut. Mutta

muutama hyppäsi hopussaan jolehenkin ja piili siellä ruohos-
tossa kuni wesi-lintu, kunnes kasakat olivat näkymättömiin
kadonneet.

Wähän sen jälkeen, kun kasakat olivat Wästilästä läh-
teneet, tuli sinne sen semmoisellakin metskeellä ja rähinällä
kolmen neljän saadan miehen suuruinen talonpoika-joukko.
Ne olivat Ilmajokelaisia, seurakunnan alaisesta päästä,
joiden aiuissa nuo sotaiset tuumat wihdointin olivat niin
tuleentuneet, että olivat lähteneet tälle retkelle. Isäntä
Tuomas Uppa, Ala-Seinäjoen kylästä, oli heillä päämiehen
tapaisena; waan hän ei nähtä woineen oikein hywin joukko-
jansa hallita. Jonkun aikaa Wästilän harjulla telmättään,
hajosivat ne tuonne tänne, kun saivat kuulla ryöstön Har-
jasja jo tapahtuneen. Ainoastaan vähempi osa pitkitti
matkaansa Rauhajoelle ja ennätti parahiksi niihin uusiin
wehkeisiin, jotka siellä ehtoopuoleen samana päivänä olivat
tekeillä.

Oli näet sanoma tullut, että pääkuormaston oli ollut
asia pidättymään Rarijoella, ensimmäinen seurakunta Raha-
joelta Kristinaan päin, ja että se nyt oli paluu-matkalla
Rauhajoelle. Mikä sen lienee palaamaan pakottanut, on waikaa
sanoa. Mahdollista on, että Rauhajoen ja Rarijoen raja-seu-
duillenkkin oli kerähtynyt talonpoikia kuormastoa ahdistamaan
ja että wihollinen piti niitä säännöllisenä sotawäkenä, joka
Närpiön ja Teuwan kautta joinkin olisi päässyt sinne
tunkeumaan. Näin arweli hffi kertojistani. Mutta olipa
kuinka tahansa. Tätä kuormastoa vastaan riensivät nyt
talonpoika-joukot wiiden wirstan päähän Rauhajoen kirkolta.
Sittä alkaa awara Paljakan leidas, ja isonmoinen puro kat-
kaisee maantien juuri keitahan alusfa. Silta, joka sen yli
wiepi, rewittiin, ja siihen pshähtiwät nyt talonpojat kuor-
maston tuloa odottamaan. Päämiehenä oli heillä tässä ti-
lasfa eräs wirkabeitto kapraali, nimeltä Åferman.

Sydän-hön aikaan lähenei kuormasto. Tuskin olivat ensimmäiset hevoiset ampu-määrään ennättäneet, kun talonpojat, ne harvat, joilla pysyys osaantui olemaan, rupešivat ampuu räjähyttelemään. Mutta toiselta puolen puroa siihen pian wastasi wihollisen 50 kiviäärää, eikä aikaakaan, kun jo tuli talonpojille kowa kiirus päästä sen sakean papu-sateen alta. Kapraal-kenraali oli ensimmäinen, joka pakojaltaan painutui, ja kehoitti muitakin "Zumalan tähden", niinkuin hänen lauseensa kuului, esimerkkiänsä seuraamaan.

Wihollinen korjasi sillan ja saapui seuraawana aamu-na, 16 p:nä Heinäk., kirkolle. Tästä erkanee Rauhajoen yli maantie, joka itäeteläistä suuntaa mence Nummijärwen ja Rantin keskewariin ja siitä edespäin Hämeenkaan poikki Tampereelle. Tälle tielle piti kuormaston poiketa, ja iso osa Baljakan sillalta paenneita talonpoikia oli rientänyt tienhaaraan, siinä uudesta kuormastoa hädähyttääksensä. Sillasta rewittiin kausi-puut, ja tuota pikaa niistä kyhättiin rinta-nojan tapaine joen-takaiselle weräjälle. Sen sekä aidan suojassa wartosivat nyt taasen talonpojat lähenevää kuormastoa. Tämän täytyi pidättä joen partaalle, sen rewityn sillan päähän, ja päällikköupfieri närkästy tästä uudesta wastuksesta niin, että ihan yksin sillan ansasta pitkin töytäisi talonpoikain rinta-nojaa kohden. Mutta tuskin oli ansaan keskipaikalle ennättänyt, kun tarkka laukaus toiselta puolen kellisti hänen jokehen. Rauhea kiviäärin-tuli rupeš nyt tuisluamaan talonpoikia kohti, joilla rinta-nojastaan ei suurin suojaa ollut ja vielä vähemmin turwaa pysyisistään, jotka eivät kantaneet wiholliseen asti. Kerkeä pako oli heillä siis nytkin ainoana warana, ja se luonnistuikin niin, että kaikki ennättiwät matkoihinsa, ennenkuin wihollinen joen yli pääsi, paitši hksi, joka oli huono juoksa. Tämä raukka koki turhaan laiho-pellosa suojaa etsiä. Wihollinen keksi hänen sieltä ja kosti hänelle julmasti painetillaan upfierinsa kuoleman.

Sillan korjuu ei vihollista kauvan viivohyttänyt. Waan kowa kiirus näyttikin hänellä nyt olewan, juurikuin olisi noista talonpoikain noloista ryöstö-wehkeistä aawistanut, ett'ei niillä muuta tarkoitusta ollut, kun viivohyttää kuormastoja, kunnes joku mahtawampi sotaweima saapuisi. Wirsta sillalta Nummijärwelle päin oli Laurusen wainiolla halkopinoja molemmin puolin maantietä. Näiden päälle tyhjensi vihollinen osan kuormainsa sisäلتvää ja pisti pinot palamaan. Täten kewennettynä rienfi hän nyt aika wauhtia edellensä.

4.

Kapteni Ugkla Rauhajoella.

Mutta aika olikin jo kiiruhtaa. Muutamia tuntia myöhemmin saapui von Otter'in lupaama sotawäki, jota Hanelles lewottomuudella odotteli Mattilasja, neljä wirstaa pohjoiseen kirkosta, sillä aikaa kuin talonpojat niin huonolla menestyksellä hätyyttivät kuormastoa Paljakan ja kirkon silloilla. Kuinka wäkewä tämä miehistö oli, en osaa oikein paikalleen sanoa. Muutamat muistelewat sitä olleen 100, toiset 75, toiset taas waan 25 miestä. Mutta koska sillä käskinä oli kapteeni Ugkla ja vielä joku toinenkin upsieri sanotaan muassa olleen, ei sopine sitä warsin vähäksi arwata. Aikanaan perille ehtiäksensä oli se kyhtillä ajanut viimeiset penikulmat ja jatkoi samaten matkaansa kirkolta Nummijärwelle, jossa Ugkla vielä toivoi kuormaston saawuttawansa. — Jo Ilmajoelta oli talonpoikia yhtynyt tähän miehistöön, ja Rauhajoella karttui joukko vieläkin enemmänä.

Kun Ugkla miehinensä Nummijärwelle tuli, oli kuormasto jo pari tuntia sitten siitä ohj kulkenut, ja hän päätti sinä hywänään takasin palata, kun tiesi vihollisella Kantissa olewan melkoisen miehistön. Mutta joku hawaitfi nuotiotulen wähän tuolla puolen taloa, muutaman puron war-

rella, joka siinä Nummijärveen laskee. Ugglan komenti väkensä jääkäri-jonoon ja piiritti tulen, jonka ympärillä metsästä löydettiin vihollisia, yksi alajoukko ja 8 miestä. Urkattavasti eivät tieneet nämä niin mahtavan joukon kelle joutuneensa, koska eivät suostuneet antaneet, vaan rupeivat vastaan ampumaan. Vasta kun alajoukko ja kolme miestä oli kaatunut, heittivät jäljellä-olevat viisi itsensä vangiksi, niistä yksi pahoin haavoitettuna. Tuskin tarvinne mainita, että nämä olivat samat miehet, jotka Harjasta eheinä pakoontuivat. Luultavasti olivat he siunneita sinne kulkeneet ja kasakat sekä kuormasto siten pääsyt maantietä ohitse menemään heidän hawaitsemattansa.

Tämän toimitettunsa palasi Ugglan mieheineen Suontyrvään. Terveet vangit hän vei muassa, mutta haavoitettua ei saattanut kuljettaa edemmäs kuin Kurikkaan, jossa hänen heitti tien vieressä olevan kello-tapulin porttuan. Sieltä hänen korjasi Kurikkalaisten armeliaisuus muutamaan lähellä olevaan torppa-mökkiin, jossa häntä hellästi hoidettiin, niinkuin ei olisikaan vihollisen kalpaa kantanut. Mutta hämpä ei ollutkaan syntynyt Wenäläinen, vaan Wirolainen, tuota onnetonta Suomalaisen heimokansaa, jonka kova onni on painanut muita kansoja orjina palvelemaan. Oliko se siitä syystä, kun Kurikkalaiset häntä sääliivät, sen heidän sanomatta; mutta odottamaton maallinenkin etu lähti tästä heidän sääliiväisyydestään seurakunnalle. Kuten vasta saamme nähdä, tulee tälle samalle Wirolaiselle kiitos siitä, että Kurikka ja Ilmajoki pääsivät niitä surmia ja hävityksiä kärsimästä, joilla vihollinen rankaisi Rauhajokelaisia kuormaston ryöstämisestä.

5.

Murha-yö Rauhajoella. Surma- ja hävitys- työt Pappilasfa ja Uli-Ruunutilasfa.

Myöskin talonpojat palasivat vähitellen kotiinsa, ja seuraavana päivänä eli sunnuntaina, 17 p:nä Heinäk., vallitsi Rauhajoella taas tyhni ja hiljainen elämä, kuin paraimpana rauhan aikana. Edellä puolipäivän käytiin kirkossa niinkuin ennenkin, ja ilta-puolikin päivää kului tavallisuuden mukaan miltä milläkin lailla. Mutta tämä tyhnen oli vaan nousewan myrskyn ennustaja. Tuskin olivat seudun asujaimet yö-levolle laskeuneet, kun 40 kasakkaa Nummijärveltä päin tuli tähttä laukkaa ratsastaen, niiden joukosfa nefin 15 kasakkaa, jotka perjantaina rauhallisesti kulkivat seurakunnan läpi. Mitä tämä joukko asioitsi, oli helppo joka miehen arvata. Mutta että vihän ensi puuskat taivoittaifivat seurakunnan kappalasta, joka vähimmin laikista oli syypää edellisten päivän tapauksiin, vieläpä tawantakaa sarnas-tuolista oli varoitellut sanan-kuulioitansa pyshymään erillään kaikista kapinallisista wehkeistä vihollista vastaan, — sepä tuskin kenenkään mieleen lienee juolahtanut.

Kirkolle tultuaan jakautui kasakka-joukko kahtia. Toinen parwi ohjasi kulkunsa pohjoiseen, toinen ratsasti pappilaan, joka on vähäisellä töyrällä, kiwi-heitto kirkolta itä-etelään. Kappalainen, maisteri Napram Mellenius perheensä makasi jo makeinmasfa ehto-unesfaan, kun tämä julma joukko kauhealla melsteellä ja töminällä pihaan ajoi. Pappi itse heräsi ensin, ja arwaten kasakkain asian kawahsti hän wuoteelta, rienfi paki-paitaisillaan ylös kottille ja pääsi siellä uunin-piipun ta'a lymhyyn. Perhettään ei hän hädisfään ennättänyt herättää eikä suojaakseen hairata muuta kuin rouwanfa esi-liinan. Tuskin oli hän kottille päässyt, kun kasakat kiljuen ja kiroten rikkoivat porstuan owen ja töh-

täisivät huoneisiin, missä rouva ynnä 8 vähästä lasta, alastomina ja turvattomina, yht'äkkiä joutuivat tämän julmistuneen ja raa'an joukon keskelle. Ensi työpöseen vaativat kasakat rouvaa tiliä tekemään, mihin miehensä oli joutunut. Mutta waikka uhkaavaa leihään tärkeä hänen rintaanfa wasten pitivät, ei tullut mitään tolkkua, niinkuin ei sopinutkaan tulla. Sillä papin olo-paikka oli yhtä tuntematon rouwalle kuin kasakoillenkkin. Eikä saatu selkoa asiasta pallollisiltakaan, waikka niillenkkin kowa eteen pantiin. Ei muuta; tähtyi itse ruweta etsimään. Kaikki paikat huoneissa hakivat ja myllästäivät nyt nämä julmat wieraat. Kollikaan ei unohduksiin jäännyt; mutta pappia eiwät äkänneet kasakat uunin piipun takaa, waikka monta kertaa siitä siwu kulliwat *).

*) Merkikillistä on, miten erilaisia mietteitä kertojillani oli tästä papin onnesta. Kun muutamat laiteksa yksinkertaisuudessa päättivät sen Sumalan salimuksesta tapahtuneen, etteiwät kasakat löytäneet pappia, wäittiwät toiset ansion siitä tulewan eräälle jalomieliselle wiholliselle. Tämä kyllä oli mulla papin harwainnut uunin piipun takana, waan wiiitannut hänelle, että siellä pyhyisi. Mutta arwattawasti kuuluu tämä säälitwäisyyden osoite niiden tapausten joukkoon, jotka eiwät ollenkaan tapahtuneet ole, ja taru siitä on luettawa sen mielen-laadun launniifi ansioksi, jota niin hywää woipi ajatella semmoisestakin julmasta surmaaja-joukosta, kuin se oli, jonka uro-töitä tässä olemme alun nähneet. — Tämän yhteydessä en saata olla mainitsematta toistakin todistetta samanlaisesta mielenlaadusta. Kun kullin tietoja keräämässä näistä tapauksista, kohtaisin Kanhajoella muutamaman noista haudanpartaalla horjuwista sotilas-wanhurskastamme. Monen muun huwittawan jutun joukossa kertoi ukko, kuinka hän kerta joidenkuiden toisten toverein kanssa joutui kauhean kanuuna-tulen alle. Siinä olisi wihollinen saattanut heidät kaikki murskaksi ampuu; "mutta", lisäsi ukko, "nähtävästi tahtoi hän meitä säästää, sillä hän tähtäsi niin korkealle, että kuulien wihinää tuskin kuulumme" (!) — Sama ukko waikuttu oleswansa warsin warmu siitä, että Suomen jättäminen Wenäjälle oli jo ennalta sowittu ja että koko sota siis oli waan hirweätä leikin-tekoa nä'yn wuoksi. —

tämään ja hävittämään. Raikki, jolla heidän filmisään jota-
kin arvoa oli ja joka mukaan otettavaksi sopi, korjasivat omak-
sensä, mutta huone-kalut ja muut semmoiset kappaleet särkiwät
ja pirstasiwät pilalle. Kuinka perin-pohjainen hämitys oli ja
kuinka tarffaan kasakat kokiwät hywäkseen käyttää kaikkea, pie-
nintäkin, on waikea oudon oivaltaa. Siitä ei puhumistakaan,
että rouwan formista formukset riistettiin; mutta viimeinen
kaulahinenkin kiskottiin hänen kaulastaan. Yhtä alastomaan
tilaan heitettiin lapsetkin. Sänky-waatteita ei sopinut si-
nään mukaan ottaa. Sentähden niistä pudistettiin hyyhe-
net tuulen wietäwiksi, mutta waarut ja waipat pidettiin saa-
liina. Ei säästetty perheen köyhää kirjastoakaan. Siitä
kirjat joko rewittiin rikki tai tallattiin jalkain alla.

Huoneissa ei arwon werta wuotanut, mutta pihalla
kohtasi filmää werinenkin näky. Oli näet osa kasakoista,
pappilaan tullessaan, poikennut eräasen Newa-Rokko nimi-
seen taloon, wähän matkaa etelään kirkolta. Siellä tapa-
siwät isännän ulko-huoneessa makaamasta, ottiwat wangiksi
ja toiwat pappilaan. Lienekö heillä mitään erinomaista
shyttämistä ollut tätä mies-parkea vastaan; mutta kau-
heasti he hänen surmasiwat keihäillään pappilan pihalla.

Repäinen aamu-aurinko pilkotti jo taiwaan rannalta,
kun kasakat oliwät lopettaneet hämitys-työnsä pappilas-
sa ja ratfastiwat tiedustelevaan mitä se toinen toweri-joukko toi-
saalla oli toimeen saanut; ja sinne tahdomme mekin rientää,
kun ensin pikimmältään olemme katsastelleet niitä kowia
onnen waiheita, jotka wasta kohtasiwät pappia ja hänen
perhettään.

Kasakkain lähettähä jätti rouwa-parha lapsineen häwi-
tetyh ja tyhjin ryöstetyh kotinsa ja ohjasi askeleensa met-
sää kohden, siellä hakeakseen turwallisempaa olo-paikkaa.
Hän ei wieläkään tiennyt, mihin miehensä kasakkain tullessa
oli pujahtanut. Tämä näet pysyi yhä wielä piilossaan,
kun sieltä ei saattanut niin tarkasti waariin saada, koska

se raastaja-joukko pappilan tienoosta poistui. Wihdoin rohkeni kumminkin tulla esiin ja näki nyt omin silmin auttamattomaksi todeksi kaiken sen, mitä kasakkain pittällisestä ja hirveästä metelistä oli aamistanut. Minne katsoikin, oli häviötä tai tyhjyyttä waan edessään, ja sekun niin perin-pohjaista, ett'ei ryysyä löhtänyt, jota olisi saattanut kääriä pahoin wilustuneen ruumiinsa suojaaksi. Paki-paitaifillaan, niinkuin oli, täytyi siis hänen aamuhön wiileässä ilmasa samota lähes pari wirstaa muutamaaan metsä-torppaan, jossa wihdoinkin sai waatteet yllensä ja jonkun ajan kuluttua, myöskin tietoja perheensä waiheista. Tämän yhteydessä oleskeli hän sitten aikoja metsissä, mutta sielläkään ei saanut olla rauhasa wihollisen wainoomisilta. Siitä ainoasta syystä, että hän oli seurakunnan pappi, piti tämä häntä kapinan pää-kihoittajana ja keetti kaikkea keinoja saadaksaan hänen käsiinsä. Ja tämä keinoileminen luonnistuikin wiimein. Kun von Otter'in, niinkuin wasta nähdy saamme, täytyi paeta Rauhajoelta, 26 p:nä Heinäk., ja wihollinen siellä uubestaan pääsi wallalle, uskalsi pappi ferta käydy metsän ranteesen katsomaan, mitä wihollinen rinnalla puuhasi. Mutta kasakka-parwi, joka juuri sattui siitä ohi ratsastamaan, hawaitsi hänen. Hän joutui wangiksi ja sai kärsiä julmimpaa räähkystä. Ensi aluksi riisuttiin takki ja liwi hänen yltänsä, ja tuolla maan-mainiolla kasakanpampulla piesttiin hänen selkänsä mustelmille. Sitten hän sidottiin kädet selän ta'a ja wiettiin kirkon tykönä olewalle pää-wahdille. Siellä hän teljettiin riiehen, nuorat niin kiinteelle kuristettuna, että kenties menehtynyt olisi, ellei wahtimies armeliaisuudesta olisi niitä wähän hellittänyt. Seuraawana päivänä pidettiin hänen kansansa kaikellaista konnan-peliä. Niinpä seifoteltiin häntä tuntikausia kirkon wiereen pystytetyn hirsi-puun alla, jossa wahtimies häntä tawan-takaa kolhi kiwäärin perällä, kun hän wäsymykseltä ei saatanut samassa asennossa seisoa. Muutamain päivän

kuluttua muutettiin hän Lapwärtiin. Koko matkan, joka tekee noin 4 penikulmaa, täytyi hänen, fibottuna yhteen kahden muun wangin kanssa, juosta kasakka-hewoisen ohella, amojaloin ja liiwisillään. Lapwärtisäkin majoitettiin hän riibeen, jossa nälkä ja jano hänellä oli joka päiväisenä wieraana. Wiikko-kausia siellä oltuaan, wiettiin hän wihdoin wiimeinkin Turkuun laillisesti tutkittawaksi, ja sai taas senkin tällä matkalla kärsiä kaikkinaista konnuutta kuljettajakasakaltansa. Turussa hän hawaittiin warsin syhyttömäksi ja päästettiin irralleen. Waiwoista annettiin hänelle nyt vähän matka-rahaakin, joten hän myöhään syksyllä saatti palata kotiseudulleen.

Sill'aikaa oli hänen perheensä kurjia päiviä wiettänyt muutamassa metsä-torpassa, puuttuen elämän kaikkein tähdellisimpiä tarpeita ja — mikä vielä katkerampaa oli — luotettawia tietoja hänen waiheistansa. Niitä olivat kulkupuheet kuwailleet kahta kauheimmiksi, kuin itsesään olivatkaan. Monta monituista kertaa oli maine hänen jo hirttänyt ja teki juuri par'aikaa samaa tekoa, kun hän yhtenä aamuna saapui sen torpan tuwan-owen ta'a, jossa perheensä majaili. Hän seisautui kuuntelemaan ja sai nyt omin korwinsa kuulla, kuinka muutama mies rouwalle jutteli hänen karwa-köydellä hirtetyn. Ilo-elämänä astui pappi owesta sisään, kertomuksesta kauhistuneen perheensa keskelle, ja yhtäkkiä oli kauhu riehtiwämmäksi riemuksi muuttunut. Näin hän nyt monien monituisten kärsimisten perästä oli yhdistynyt rakkaan perheensä kanssa. Mutta kamala oli nyt tätä uutta eloa alkaa, kun wihollinen oli ryöstännyt ja häwittänyt kaiken omaisuuden ja päälliseksi vielä polttanut pappilankin, kuten wasta nähä saamme. Kaikeksi onneksi tarjosi kirkkoherra Frosterus hänelle ja hänen perheellensä suojaa talweksi ja majoitti heitä aina siihen asti, kun rauha maahan palasi. Mellenius pääsi sittemmin kappalaiseksi Lumijoelle, jossa hän kuoli 49 vuoden iässä. Edellä kerro-

tut wilustumiset ja rääkkäykset perustivat sen taudin, joka niin aikasen lannisti hänen kuolin-wuoteelleen *).

Mutta kääntykäämme takasin pääasiaan. Se kasakka-parwi, joka kirkolta pohjoiseen päin erkani, ratfasti Mi-Knuuttilaan, toista wirstaa kirkolta. Talon silloinen omistaja oli kartanon-haltia Kustawi Inberg, jonka wihollinen myöskin waroi talonpoikia ryöstö-tuumiin ylllyttäneen. Oli näet Inberg, aawistaen wihollisen kostoä Harjan ryöstöstä, lähtenyt matkaan Ilmajoen, kuulustellaksensa, koska tuo von Otter'ei lupaama sotamiehistö olisi odotettavana. Mutta hän ei pitkään matkaan päässyt, ennenkuin nuo edellä-mainitut 15, Lapualta tulewaa kasakkaa sattuiwat hänelle wastaan. Hän luuli näiden jo kosto-retkillä liikkuvan ja hyp-päsi, heidät hawaittuaan, metsään, jättäin renki-poikansa hewofen kanssa kasakkain saaliiksi. Nämä, jotka nyt puolestansa rupefiwat jotakin konnuutta aawistelemaan, ottiwat poika-polon kiinni ja weiwät hänen muassaan kappaleen matkaa kirkon tuolle puolen. Siellä pitivät ankaran tutkistelemuksen hänen kansansa. Poika ei aluttain hiiskunut sanaakaan, mutta saatuaan tuta kasakain-pamppua irtausi hänen kielenä kanta niin, että tunnusti tiettyä tietämättömiä sekaisin, muun muasä senkin, että isäntänsä oli Harjan ryöstössä osallinen ollut. Kotio tultuansa kertoi poika-paria koko menon isännälleen, joka siitä niin silmättömäksi säikähtyi, että tuota-päätä siirti perheensä ja arwoisimman tawaranä muutamaaan metsä-torppaan. Mutta kun Ugglä wäkineen seuraawana päivänä palasi Nummi-

*) Tiedon näistä Mellenius'en ja hänen perheensä waiheista olen paraasta päästä saanut siitä kertomuksesta, jonka wainojan wanhin poika, sittemmin kirkkoherra Sodantylässä, Olawi Mellenius lähetti Turun tuomio-kapitulolle w. 1817 tai 1818. Toinen wainojan pojista, herra ala-alleiskoulun opettaja Fredrik Mellenius on hywäntahtoisesti toimittanut siitä kopion minulle, josta tässä sulimmat kiitokset.

järveltä *) ja wakuutti wihollisen ei aikoihin arwaawan pöyrtää Rauhajoelle, muutti Inberg kilunensa kalunensa kotiin takasin samana ehtoon. Waan fattuipa olemaan myöhänen lauantai-ilta se, jott'ei sopinut enää purkaa kuormia, joita oli 12, niin monta kuin hermostakin talossa. Ne wedettiin siis semmoisinaan waunu-wajaan. Kun kasakat muutamia tuntia sen jälkeen tulivat Ala-Knuuttilaan, tapasivat he nämä kuormat sieltä, ja tämähän ei muuta woinut kuin wakuuttaa heitä siinä uskossa, että Inberg oli ollut osallinen talonpaikain wehkeissä, koska niin oli waroilansa koston tuloa vastaan.

Miten tuon Inberg'in syyllisyyden oikeastaan lienee ollut, on waikea minulle saatawissa olleiden tietojen johdosta oikein tarkkaan sanoa. Herra S—N kirjaisessaan tuottelee hänen tuike syyttömän olleen, paneepa wielä hänen suuhunsa kiwaita wäitöksiä talonpoikia vastaan, kun nämä muka muutamassa kokous-tilassa keskustelivat lähböistä kuormaston rhyöstöön. En tahdo millään muotoa himmentää sitä runollista hohtoa, jonka syyttömyys luopi Inberg'in ja hänen perheensä kärkeimysten ympärille. Mutta kun tapaus oikaastaan onkin murhe-turwaelmallista luontoa, en luulekaan tämän loiston hämärtyvän, waan päin-wastoin kirjastuwan siitä, että Inberg olisi ollut yksisä neuwoin talonpoikain kanssa. Olihan se kuitenkin isänmaallinen henki, joka heitä yritykseensä kiihoitti, ja eihän heille sowi munta syyksi lukea, kuin ett'eivät tuumiansa tarkemmin punninneet warowaisuuden waa'alla. En epäile siis ollenkaan ilmoittaa, että pidän Inbergin pikemmin syyllisenä kuin

*) Herra S—N sanoo edellämainituksa kirjaisessaan Nummijärwen tappelun wähhää ennen "Rauhajoen murha-yötä" tapahtuneen. Mutta silmin-nähtävästi on tässä törkiä wirhe ajanjärjestyksessä; sillä Nummijärwen tappelu fattui wasta 28 p:nä Elof. Arwattawasti tarkoittaa hän juuri tuota kapteini Ugglan retkeä Nummijärwelle.

syttömänä niihin tapauksiin, joista hän sai kowimman koston kärsiä. Ainakin sanotaan hänen säälineen ampumaneuvoja muutamille talonpojille, kun olivat lähvössä Harjaan; ja joku aika sitä ennen olivat hänen alustalaisensa ja palveliansa Alla-Rnuuttilasfa ottaneet kiinni lento-fanaa kuljettawan, wenäläisen upfierin ja lähettäneet häneen Suomen Armeijalle *). Mutta se siksensä. —

Kun kasakat Alla-Rnuuttilan pihaan ratfastivat, oli talon isäntä-renki ensimmäinen, joka hawahti hewois-kawoi-den töminästä. Hän hyppäsi alas luhdistaan katsomaan, feitä nämä yö-rauhan rikkojat olivat, waan sai surmansa heti tikoilta alas astuttuansa. Kasakka katkaihi häneltä pään korwia myöten. Melkein yhtä julmasti kohdeltiin Inberg'ia itseäkin, kun hän porstuan owella näyttähätyi. Kuni ärthneet karhut töytäisivät kasakat hänen kimppuunsa, mikä keihäällä, mikä miekalla, ja tuota pikaa makasi hän maassa tainiona. Rouwa, joka ei malttanut makuu-huoneessa wii-ppä, kun nämä pedet hänen miestänsä raatelivat, juoksi ulos puoli-pukeisfa ja pienoinen lapsi sylissä, haikkealla äänellä huudellen miestänsä nimeltä. Waan tämäkään turwaton waimo-parfa ei woinut herättää säälinwäisyyttä näiden paatuneiden surmaajain powisfa. Se piirittiwät hänen, näyttiwät hänelle isäntä-rengin kauhistawan ruumiin ja uhkailiwat hänellenkin yhtä surkeata surmaa. Mutta rouwan mieltä painoi murhe hänen miehensä tuntemattomasta tilasta raskeammin, kuin että hän olisi joutunut omasfa ajattelemaan. Hänelle onnistui tunkeutua ulos piirittäjäinfa keskeltä, ja kuin rajuin tuulispää rienfi hän portaiden edustalle, josta toiwoi löytävän miehensä, jos ei eläwänä, niin kumminkin kuolleena. Mutta siinä hänen kasakat uudelleen saartiwat ja silpoilwät miekoillaan hänen hameestaan kais-taleen kais-taleelta. Wiimeisen kaulahisinken riistiwät kau-

*) Wähän toiseen tapaan kertoo herra S— N tämän tapauksen.

lasta, jottei muuta hlle jäänyt kuin ohkainen paita ja alushame. Mutta ei siinä kyllä. He rupešivat ruoskimaan häntä pampuillaan ja tekivät sitä tekoa siksi, kun menehtyi rouwa-raukka heidän käsiinsä, ja tässä tilassa heittivät hänen pihalle makaamaan.

Sill'aikaa olivat toiset towerit tunkeuneet huoneisiin ja siellä ryöstäneet ja hävittäneet kaikki, mitä eteen sattui. Rengin, jonka yli-terrasta tapasivat, olivat menehdyksiin mätäneet ja heittäneet lattialle makaamaan. Kolme muuta renkiä ynnä Inberg'in vanha isä, entinen komisarius Inberg, joutuivat tässä tilassa vangiksi. He lähetettiin sitten kapwärtiin, josta komisarius sekä yksi rengistä päästettiin irralle, mutta ne toiset kaikki laskettiin tuonelan tuville menemään.

Näiden ryöstö- ja surmatöiden toimitettua alkoi vihollinen lähtvä miettiä, waan oli aluttain pääsemättömässä noiden kahdentoisista tawara-kuormain kanssa. Siitä pulasta heidät kuitenkin pian päästi yksi towerista, joka lähellä olemassa luhdasassa näki Inberg'in kaksitoista lihawaa hemosta. Näiden avulla siirtyi nyt vihollinen naapuri-taloihin surma-töitensä jatkamaan. Mutta ennenkuin häntä uusilla retkillään seuraamme, lienee paras vähän liemmin filmäillä hänen jälkiänsä Rnuuttilassa.

Ne olivat tosiaankin kauhistawaiset. Sisällä huoneissa oli kaikki ryöstetty ja hävitetty, ja ylikerrassa makasi tuotainnuksiin piestö renki pitkänään lattialla. Pihalla oli nähty wieläkin hirweämpi. Portaiden edessä wenhi isäntä weressään, vähän ulompana emäntä menehdyksissään ja lähellä häntä tuo pienoinen lapsi-parha ilman hoibotta, ja wieläkin etempänä, ulkohuoneiden edustalla, näki isäntä-rengin hirwittävän ruumiin. Wähän jälkeen kasakkain lähden tointui emäntä ensin tainuksistaan. Moni waimo olisi warmaankin waipunut samaan tilaan takasin, nähtyään sen, mikä tässä nyt oli filmäin edessä. Mutta niin ei tehnyt

rouwa Inberg; hänellä oli tavallista enemmän rohkeutta ja jäykkyyttä rinnassa. Toivoen jonkun hengen kipinän miehensä povessa vielä yhtewän, toimitti hän sille kiireimmettään korjuuta ja hoitoa, waikka itse kylä oli heikossa tilassa. Hän pesetti ja sibotti haawat, joita hänellä oli monta monituista, enemmän tai vähemmän waarallista, rinta leihään pistämiä täpö-tähnnä, muulla ruumiilla mustelmia ja miekan lyömiä tuolla täällä. Waarallisin laikeista oli muuan miekan py'ällys olka-päässä, joka oli niin sywä, että toinen käsiwarssi wähän waan rippui wartalossa kiinni. Waikka näin pahoin oli pidelty, wirkosti kuitenkin Inberg vielä eloon. Mutta kuoloa kurjempi oli se wäähä elämän mitta, joka hänelle vielä sallittu oli. Rääkkeitä ei ollut saatawissa, saati lääkäriin-hoitoa ja — mikä wieläkin ko-wempaa oli — suojaakaan ei ollut sairaalle tarjota. Sillä wihollinen riehui lähi-tienoossa ja olisi koska hywänsä woinut uubestaan tulla hänen kimppuunsa, jos hän omiin huoneifinsa olisi korjattu. Ei muuta neuwoa ollut; täytyi kantaa sairas laiho-wainioon. Ja siinä hän nyt wirui selwän taiwaan alla, puuttuen warjoa päiwän tulisia nuolia vastaan, puuttuen wesi-pisaraa, jolla olisi saattanut kostuttaa kuumeesta palawaa kieltänsä. Sittenkin keffi kuitenkin rouwa wähän sawen-sekaista wettä yhdestä ojasta, jota kengällänsä sieltä sai kannetukfi pikkusen tilkan sairaan wirwoitukseksi. Aluksi istui sairas-wuoteen ääressä hänen uskollinen awio-kumpaninsa, pienoinen poikansa ja wanha äitinsä, joka wiime-mainittu eheänä joiinkin oli wihollisen läfistä päässyt. Mutta myöhemmin päiwän päälle läkfi rouwa sairaalle majaa tiedustelemaan eikä päässyt palaamaan kasafoilta, jotka ratfastelimat edes-takasin hleen ympäri kylää. Päälle päätteeksi rupesti lapsukainen näliesään ääneensä itkemään, kun ei ollut koko päiwän pitkään eineen kipinätä maistanut. Ett'ei itku wihollista paikalle ohjaifi, täytyi Inberg'in äidin lapsen kanssa lähteä salolle samoamaan, ja

näin jäi sairras hffin haawoinensa, Jumalan ja oman heikon apunsa nojaan. Kuinka hänen kurja elämänsä sitten sammui, haawainko kuumeeseen, wai kasakka-hewosten kawioiden alle, ei tarffkaan tiedetä. Jälkimäinen kuitenkin on toden-näköisempää. Sillä wihä saatuuan hänen sairraswuoteestansa, nähtiin kasakat kauan aikaa ratsastawan ristiin-rastiin sitä peltoa, jossa hän makasi. Seuraawana päivänä löydettiin hänen ruumiinsa siitä paikasta, johon omaisensa oliwat hänen jättäneet.

6.

Wihollinen jatkaa surma- ja häwitys-töitänsä.

Niinkuin edellä jo olemme nähneet, riehui wihollinen "murha-hön" jälkeisenä päivänä kirkon seuđuilla. Raikki, mitä käsiin sattui, ryöstettiin tai häwitettiin. Ihmiset arwon oliwat pakoon päässeet, mutta omaisuuttaan oli harwa korjatuksi saanut. Se jäi enimmästään kasakain saaliiksi, ja mikä näille ei sopinut joutui tulen omaksi. Tulellakin oli, näet sen, wihollinen nyt ruwennut raiwoamaan ja kostonhimoansa tyydyttelemään, kun ei miehallensa enää löytänht werisiä uhrija. Sama Ala-Knuuttilan talo, jossa hän edellisenä yönä oli niin surkeita surmatöitä toimittanut, oli ensimmäinen, joka tulenkin turmeltawaksi pantiin. Sen jälkeen sytytettiin Panulan, Filppulan ja Laurosen talot. Mutta Kirkonkylän taloin poltto säästettiin tuonneumaksi. Tällä erää säästettyhin joukossa oli, kummasti kylä, Pappila, Luffarin-talo ja Yli-Knuuttila, jonka viimeksi mainitun talon omistaja, maan-wiskaali Jaakko Inberg, Rustawi Inberg'in weli, joku aika sitten oli joutunut Wenäläiseen wangeuteen, — mistä syystä, en warmaan tiedä.

Kirkon tienoolta meni kasakain häwitys-retki Harjan kylään. Oliwat näet tuolla mainiolla wiehätys-mahdillaan

suostutelleet muutamia nais-heittäviä ja näiltä saaneet kuulla, että kuormaston rhyöstö siellä tapahtui. Sinne matkustais-
saan saivat kiinni sorian ruoti-waiwaisen ja käyttivät tätä oppaanansa. Kowaksi onneeseen oli ukko-paria kuullut että kuormat oli korjattu Harjan aittaaan, ja lupasi nyt häbis-
sään johdattaa heidät sinne. Waikka lietsari sokea oli, osattiin kuitenkin oikeahan; mutta leipä-mattoja ei aitasta löytnyt. Sillä kun sana saatiin noista Lapualta tulewista kasakoista, olivat Harjalaiset firtäneet ne läheisiin niittylatoihin ja mihin kireissään ennättivät. Ruoti-ukko, joka tästä ei mitään tiennyt, joutui nyt pahaan pinteeseen ja sai lopuksi kärkeä julman kuoleman tietämättömyhtensä tähden. Kasakat luulivat hänen tahallaan heidät pettäneen ja rupestivat hirveästi pieksemään häntä tunnustuksille. Mutta kun ei mitään tunnustusta tullut, niinkuin ei sopinutkaan tulla, lopettivat arwon viimein häneltä hengen. Waan wielä ukon kuoltuakin pitivät kaikenmoista konnan-peliä hänen ruumiinsa kanssa. Niinpä ripustivat ukon wyhtäisiin läpileiwän ja heittivät hänen näin ewästettyä maantielle makamaan. Mitä tämä tännöinen iwa oli tietäwinään, on waikea äkinäisen sanoa. Ehkäpä olikin se waan tuokion tuoma mieli-johde. Mutta jos sille shwällisempää johtoa etsiä tahtoo, lienee tuo paraiten saatawa siitä taikka-uskosta, joka kreikkalais-uskoisessa rahwaassa luultakseni on jotenkin yleinen, ett'ei muka manalankaan matkalle ole ilman ewäättä lähteminen.

Toinen parwi tätä joukkoa oli joen itäistä puolta ratsastanut Harjan kylään päin. Sormarin talossa saivat nämä isännän wangiksi, joka makasi makeimmasa unessaan. Oli näet yö, sen edellä kerrotun "murha-hön" jälkeinen, kun kasakat Harjan kylää kohden koettivat. Sfäntä-
raukan täytyi ruoskan siimaan sidottuna juosta kasakka-hewosen ohella Toiwakkaan, Harjan talojen wastapäätä. Kello oli neljä aamufella, kun kasakka-joukko tänne pääsi.

Safea sumu-waippa peitti maan, ja ne kaksi miestä, jotka talossa kotoisalla olivat, wiruivat vielä hervottomina unen hentoisessa helmasa. Toinen heistä oli talon renki, toinen isännän weli, joka myöhään illalla oli tullut Sfojoelta welaensä terwehtämään. Waikk'ei tätä eikä muitakaan perheen jäseniä kotoa tawannut, oli hän kuitenkin wäsyhksisään heittähtynyt tuwasfa olewaan sänkyyn ja siihen nukkunut. Renki, joka penkillä makasi, heräsi ensin hewois-kawioiden töminästä ja riensi porstuan owelle katfomaan, keitä ne olivat, jotka pihassa semmoista meteliä pitivät. Waan tuskin oli hän owen auki saanut, kun kasakan-keihäät hänen uniin filmiinsä wälähtiwät. Tästä säikähtyi hän niin, että paiskasi porstuan owen lukkuun ja riensi taka-owen kautta humalistoön, muistamatta tuwasfa olewaa makuu-toweriaan. Näin pääsi renki safean sumun suojassa metsään juoksemaan, mutta Sfojokelainen joutui wangiksi ja sai Sorwarin kansa kärkeä hirwittäwimmän kidutus-kuoleman.

Näiben kansa alkoi nyt ankara tutkinto. Mutta kun toinen oli wennon wieras seudulla, toinen wanha juopporahjus, joka astiasta ei tiennyt paljon siitä eikä tätä, ei tullut tutkimuksesta uutta eikä kystä. Ei ollut kasakan-pampukaan kyllin mahtawa miesten päähän tietoa tuottamaan. Tehoisampi tutkima-keino siis oli keksittäwä. Ja siihen olikin sopiwa tilaisuus tarjona. Soki-rannalla sattui olemaan useampia läjjiä tulwa-weben ajamia puita. Niistä kühättiin tuota pitkaa rowio, jonka hli rakennettiin orret hakfuloille. Käsiestä ja jaloista sidottiin mies-raukat ortiin, ja siinä tähtyi heidän kauan aikaa paahtaa selkiänsä wienon tulen lieksisä, kunnes kuolema lopetti heidän tuskanfa. Namu, jona tämä kauhea kidutus tapahtui, oli kauniimpia koko kesänä, ja sen suloisessa tywenessä kaitui mies-partain walitus- ja armon-huuto kauwas ympäristöön. Ei liene tämä ääni suloiselta kuulunut kenenkään forwiin, mutta kaikkein kowimmasti sattui se Toiwakan isän-

tään, joka perheenensä piili metsän ranteessa ja täällä hirweällä tavalla sinne sai sanoman weljensä tulosta.

Näin ihmisiä rääkättyään rupefi wihollinen täälläkin tulisoitolla riehumaan. Wähässä ajassa leimusi tuli taivaalle kaikesta Harjan ja Toiwakan taloista; ja samamoisia hirmu-nähtelmiä toimitteli wihollinen kirkolle palatessaan pitkin matkaa, tuolla täällä kylissä, aina sen mukaan, kun oli tietäwinään näiden olleen osallista kuormaston ryöstössä. Näin paloiwat yhtenä päivänä Harjan, Toiwakan, Sorwarin, Koblun ja Nijön talot sekä yksi Mattiloista poroksi. Ihmis-raukat, jotka kaukaa metsän liepeeltä katseliwat, kuten asumuksensa ja tawaransa sawuna ilmaan yleni, oliwat siellä kylä wakuudessa henkensä puolesta; mutta onneton se, joka uskalsi rintamaille tulla wihollisen näkymiin. Jos kuinka syhtön olisi ollut, oli hänelle surkein surma tai ainakin hirweä rääkkäys tarjona; sillä wihollinen oli tätä nyhtyä petoa willimmäksi wimmaantunut. Niinpä käwi kowin pahasti muutamankin miehen, jolla oli niin paljon rohkeutta rinnassa, että arwasi waaraa katsomatta lähteä kotoansa korjaamaan. Hänen saivat kasakat kiinni Daurosen wainiolla ja sohiwat häntä keihäillään niin pahan päiwäisesti, että luulivat miehen kuolleeksi ja semmoisena heittiwät maantielle. Mutta niinpä ei ollutkaan, waan miehellä oli vielä niin paljon woimia tallella, että kasakkain mentyä jaksoi ryhmiä läheisen maantie-rummeen alle ja siten pelastaa henkensä. Onnettomammasti käwi toisen miehen, joka lienee ollut wähän mieli-puoli. Ainakin woisi hänen kätyöksästään niin päättää. Hän tapasi maantiellä yksinäisen kasakan, ampui sen ja puki kasakan waatteet päälle. Siinä pukineessa reipasteli hän fitten maantiellä kauan aikaa, kunnes kasakoita sattui tulemaan, jotka lähelle päästyään pian hawaitsiwat hänen toiseksi kuin etäältä katsoin olisi luullut. Mies-paria joutui nyt wangiksi ja sai kärkeä vielä surkeamman kidutus-kuoleman kuin nuo Toi-

wakan miehet. Hänkin ripustettiin niin-ikään käfistä ja jaloista hakkuloille asetettuun orteen, ja alle wiritettiin wieno walkea palamaan. Mutta tällä kertaa ei käytetty puita poltakfsiksi, waan olkia, joten liekkiä helposti sopi enäntää tai waikentaa, sen mukaan kuin paahdettava näytti kestäwän. Wähän wäliä laskeettiin raukka alas, ja selkää woideltiin suola-wedellä, josta tuska tuimistui kahta kauheammaksi. Kun kasakat umpeen puolen päivää olivat tätä hirweätä menoa miehen kanssa pitäneet, hirttivät hänen wiimein wähisä hengin. Hänen ruma ruumiinsa kessui wielä hirsi-puussa kirkon lähi-tienoossa, kun von Otter, kuten wasta saamme nähä, 26 p:nä Heinäk. tuli Kauhajokea walloittamaan.

7.

Hanelles pakenee Nuotsiin, ja kasakat katoawat tietymättömiin.

Mutta kääntykäämme pois näistä hirmu-kawaelmista pikimmältään katsastamaan, mitä se mies nyt toimi ja teki, joka oli nostanut kansan sotaisiin wehkeisinsä ja tarjounut sille johdattajaksi. Kapteini Ugglan kanssa palasi Hanelles Kauhajoelta Ilmajoelle, ja seuraawana päivänä eli samana sunnuntaina, kun se julma kasakka joukko tuli Kauhajokea häwittämään, tapaamme hänen ynnä Dwis't'in ja monta muuta pitäjän herraa häisä Luowan talossa, penikulma Kurikan kirkolta Salasjärwelle päin. Kauhajokelaiset häbisään lähettivät lento-fulkian sinne sanaa wiemään kasakkain kauheasta menetyksestä. Tämä saapui Luopaan maanantai-aamuna, juuri kun häawieraat par'aikaa aamukuppia kallistelivat. Häiritsikö tämä kolikko sanoma muilta wierailta heidän hää-iloansa, ei ole tietooni tullut; mutta ainakaan Hanelles ja Dwis't eiwät enää wiithyneet siellä, waan jättiwät joutumiseen hää-talon. Mitä neuvoja lie-

newätkin antaneet Rauhajokilaisten sanan-saattajalle; heidän oma tiensä ei Rauhajoelle mennyt, vaan synkkien sydänmaiden halki suoraan Ilmajoelle, jossa molemmat pika-pikaan sääliwät matka-laukkunsa, Hanelles lähteäkseen Ruotfin puolelle, Dwißt mennäkseen Isoon-Kyrvön, von Otter'in wäen turwiin; ja näistä turwallisista oloistaan eivät ennen palanneet, kuin sodan metelit oliwat wai'enneet ja rauha taas asettunut maahan.

Näin jäiwät Rauhajokelaiset oman neuwonsa nojassa kantamaan niitä kowia koston kohtauksia, joiden ensi alkua ja paljasta mainetta nämä heidän pää-miehensä niin päätölmästi sükähtiwät. Ei siis ihme mikään, että kärsimystensä tuskisissa kirosiwat sitä päivää, jona korwiansa oliwat kallistaneet Hanelles'en yllätyksille ja että hänen hartioillensa wierittiwät koko edeswastauksen raskauden kaikesta siitä turmiosta, mitä wihollinen miekalla ja tulella toimitti seurakunnassa. Eipä sowi sitäkään kummeksia, että vielä nytkin sama mieli sentulaisissa elää ja että siitä ompi semmoisia tarinoita syntynyt kuin se esm., että Hanelles Harjassa rhyötetystä kuormista olisi löytänyt ison mytyn Ruotfin setelirahaa ja korjannut sen omaksensa. Sitä oliwat muka Wenäläiset wiljalta saaneet Waasan rhyötöissä ja lähettäneet Ilmajoella majailewalle sota-wäellensin. Mutta historian tulee wähän kewentää tätä raskaasta edes-wastauksen kuormaa Hanelles'en heikoilta hartioilta. Sen pitää hänessä kuin talonpojissakin antaa tähdellinen arwonsa sille isänmaalliselle mielen-laadulle, josta heidän yrityksensä lähti. Ja vielä sekä on muistettava, ett'ei aika eivätkä muutkaan asian-haarat olleet mitenkään sopimattomat tämmöiseen isänmaallisen mielen osoitukseen. Suomalaisen pääjoukko läheni lähenemistään ja mahtawa sota-woima seisoi Isoon-Kyrvössä ja Olistarossa, waan kolmen neljän penikulman päässä Ilmajoelta, josta wihollinen siitä syystä rupefi warojansa siirtelemään. Kun tähän vielä tulee se li-

läkfi, että Hanelles von Otter'ilta sai lupaan säännöllistä jota-wäkeä talonpojille johdattajiksi, ei sopine syystä sanoa tuuman talonpoikien nostamiseen olleen mielettömän. Että tässäkin tilassa sananlasku: Ihminen päättää, mutta Sumala säätää, toteen kävi, se ei ole Hanelles'en syhksi luettava. Mutta toista tuuman toimeenpanon on. Tässä kohden ei ole suinkaan historian tuomio Hanelles'en edukki lankeawa. Jo ennen olen häntä päällikköys-toimessaan Klingspor'aan werrannut. Hänen pakonsa Ruotsiin ei suinkaan kumoa sitä wertausta. Ennenkuin hänen heidän syrjään kertomuksestani, waatinee oikeus ja kohtuus mainitsemista, että hänelläkin, samaten kuin sillä, johon häntä wertasin, oli hyvät lahjansa ja ansionsa hänen wasetuifella toimi-alallansa. Yhtä pätevä kuin Klingspor makasiiniensä hoibossa oli Hanelleskin asian-ajajana laki-tuwasia, pitäjänkokouksissa ja muissa semmoisissa tiloissa, joissa sana, ei miekka, riidat ratkaisee.

Kasakka-joukko, jonka Raubajoelle jätimme surmaamaan ja polttamaan, oli siellä jo tehtävänsä tehnyt ja läkfi nyt samassa hirmuisesä aikeessa Kurikkaan ja Ilmajoelle päin. Tätä aawistaen oli kansa isoksi osakki jo edeltä-päin korjannut omaisuuttaan ja lähtenyt pakoifalle. Niinpä oli esim. pitäjän herraswäki wetäynyt Kalasjärwelle, niiden joukossa Kurikan kappalainenkin, Niilo Lagus. Tämä ei kuitenkaan ollut tawaraansa forjannut, waan heittänyt kaikki kajoomatta pappilaan ja piian siellä taloutta hoitamaan. Piika oli saanut läskyn tuoda esiin parasta, mitä talossa oli, jos nuo julmat kasakat tulisivat pappilasfakin lähmään. Näitä wieraita ei kauan tarwinnut odottaa, ja piian laitokset lienevät heitä hywinkin maittaneet; sillä heidän raimonsa asetui nyt. Tosin tekivät he piialle wäki-waltaa ja waatimat häneltä walistuksia Kurikkalaisten osallisuudesta kuormaston ryöstöissä, mutta tyyhiwät kuitenkin wihdoin siihen, että tyyttö wei heidät sen edellämäinitun Wirolaisen tykö, joka wielä

fairasteli haavojaansa yhdesä lähellä olevassa torpassa. Tämä, jonka Kurikkalaisten hellä armeliaisuus oli miellyttänyt, otti kiitollisuudelta neuvoja waadittuja tietoa antaessaan, ja täten tapahtui, että ne wast'ikään niin julmat kassakat sinä hywänään poikkesivat Kurikan kirkolta Jalasjärwelle ja rauhallisesti ratsastivat tämän ja Peräseinäjoen kappelin kautta Matwuteen, missä Wenäjän pää-armeijafilloin seisoi; ja sen laweisin laumoihin he nyt hämmentywät silmistämme tietymättömiin. Kuinka rajusti liikkui tämä julma joukko miekalla, ei saanut edes sen pää-miehkään nimeänsä kansan muistiin poltetuksi. Kuni raatelewa peto-lauma surma-työnsä tehtyä, katosi se nimettömiin, ja tunnetaan ainoasti werifistä jäljistänsä.

Näin Rauhajoki yksin kärsi koston kowuuden kaikkein edestä. Kurikka pääsi wallan eheänä punstasta, ja Ulmajoen emä-seurakuntaakaan ei sen kowempaa nähnyt, kun että wihollinen, syksympänä läpi kulkieksaan, wähän wihojansa wiskeli ja polttamista uhkaili. Oliti hän jo panemaisillaan uhkauksensa toimeen Hanelles'en kartanossa, Peuralassa. Sota-miehet jo kanneskeliwat sytykkeitä pää-pytingin ympärille, kun kaikeksi onneksi pitäjän toimelias kirkkoherra ehti hätäin. Tämä kun tietysti oli sanankuulioitansa waroittanut sotaisiin wehkeisin antaumasta ja ankarasti wastustanut Hanelles'en yllytys-tointa, sai wihollisen suostutetuksi aikomuksestansa luopumaan. Eipä saanut kuitenkaan tätä voittoa yksin totuuden aseilla, waan hänen täytyi awuksi sepitellä se perätön juttu, että kartano ei ollut Hanelles'en, mutta hänen orpanansa oma ja että Hanelles waan oli maankulkia herra-heittiö, joka matkoillaan oli sattunut orpanansa luo ja jossikuksi ajaksi perehtynyt sen huoneeseen. Uskoiko wihollinen kaiken tämän, sen heidän sanomatta; mutta warma on, että kartano jäi polttamatta. Samoin käwi Ollilankin, nimismies Qwist'in talon, jonka wihollinen niin-ikään mieli tulen saaliiksi panna. Siellä hän kuitenkin

näytteli närkästyksensä siten, että pihalle rakensi hirsipuun, johon Swift kotia tultuaan piti hirtettämään.

8.

Rauhajoki yhtenäin sota-joukkojen jaloisfa.

Kirkon poltto. Loppu-mietteitä.

Mutta palatkaamme takasin Rauhajokelaisiin. Näillä oli kärkevyytensä mitta vielä kulkuraa maille. Kasakkain lähedettyä tuli Rauhajoelle Lapwärtistä päin vähäinen vihollisjoukko majuri Sagodin'in johdossa ja asettui kirkon tienoosien majoilemaan. Waan pitkaan oli sen siitä pakeneminen; sillä von Otter sai kärkevyn pataljoonallaan valloittaa Rauhajoen, ja sen hän onnellisesti toimittikin 26 p:nä Heinäk., kaksi tuntia vihollisen kansa miekkaa miteltähänsä. Sagodin wetäytyi takasin Karijoelle, ja von Otter, jonka awukki överstiluutnantti Eck Porin ryhmentin henki-pataljoonan kansa oli rientänyt, ajoi niin ankarasti takaa, että hänen pako-matkinsa suojelukseksi täytyi sytyttää Rhyhny, maantien warressa olewat talot, noin 8 wirstaa Rauhajoen kirkolta Karijoelle ja Lapwärtiin päin. Mutta Wenäläinen kenrali Orloff-Denisoff kokosi laumansa Karijoelle, ja jo 29 p:nä Heinäk. täytyi von Otter'in wetäytyä takasin Rauhajoelle ja sieltä Kurikkaan asti, turhaan koettuansa wasta-rintaa tehdä ensin Karijoella, ja sitten Paljakan keitahalla. Näin pääsi vihollinen uudestaan wassalle Rauhajoella, ja asukas-ten oli taafen asia metsiin pakenemaan. Mutta tällä erää hywin vähäkki aikaa; sillä sanan saatuaan von Otter'in peräytymisestä, riensi von Döbeln Lapualta osakunnan kahden jäljellä olewan pataljoonan kansa hänen awuksensa ja saapui jo 30 p:nä samaa kuuta Kurikkaan. Siellä hänen täytyi wiipyä, kunnes sillat, jotka von Otter oli rewitännyt perästään, saatiin korjatuksi, joten hän wasta 1 p:nä Elof. illalla pääsi Rauhajoen kirkon tienoille. Vihollinen wetäytyi miekan-lyömättä Karijoelle ja sytytti lähtiesfään Luffarin talon. Arwattawasti tahtoi hän sillä selkäänfä suojella; sillä talo oli aiwan tien wieressä, kiwihetto kirkolta etelään.

Seuraavina päiviä valmisteli von Döbeln sitä ma-
niota tappelua, joka 10 p:nä Elof. Rauhajoen kirkon tie-
noossa tapahtui. Wiikollinen kävi päälle sekä Karijoelta
että Nummijärveltä päin, mutta työnnettiin molemmilla
puolin tähdellisellä menestyksellä takasin. Seudun asukkaat
olivat taasen, von Döbeln'in tultua, rohjenneet piilo-pai-
kostaan esiin tulla ja saivat nyt arvon lomaa korjata ne
wähät wiljat, joita ei wilu ollut pannut tai nuo yhtenäin
edes-takasin kulkewat sotajoukot maahan sotkeneet. Mutta
tätä kultaista aikaa ei kauan kestänyt. Waikka toisen osa-
kunnan joukot sittemminkin menestyksellä ottelivat wiikollisen
kanssa, Pohjanmaan ja öwerstiluutnantin pataljoonan von
Otter'in komennon alla Nummijärwellä, 28 p:nä Elof., sekä
henki- ja rustholli-pataljonat Gyllenbügel'in ja von Bege-
sack'in laumain yhteydessä Lapwärtissä, 29 p:nä samaa
kuuta, tähtyi heidän kuitenkin peräytyä ja heittää Rauha-
joki wiikolliselle. Sillä von Fieandt'in wastoin-käyminen
Karstulassa, joka tähän aikaan sattui, vaikutti muun mu-
assa senkin pahan, että piti paluuttaa tämä liiaksi kauas
ulonnut siwu-joukko voitolliselta retkeltään pääarmeijan yh-
teyteen. Jo päivänä jälkeen Nummijärwen tappelun pe-
rähtyi sentähden von Otter Rauhajoen kirkolle. Siinä olisi
hänen pitänyt odottaa öwersti Palmfelt'ia, joka von Döbeln'in
sairastuttua oli toisen osakunnan päällikkö ja seuraavana
päivänä rustholli-pataljoonan kanssa oli Lapwärtistä tu-
lewa. Mutta von Otter oli kahtaalta käskyjä saanut, ja
tämä käskyjen sekamuus teki, että hän yhtä mittaa pitkitti
peräys-matkaansa Kurikkaan ja Ilmajolle. Heti hänen
lähdettyään Rauhajoelta tuli 3000 miehen suuruisen wi-
kollis-joukko kenraali Uschakoff'in johdossa Nummijärwettä
päin ja asetui kirkon seutuwiin. Sinne pyrki Palmfelt'kin
wäkineen Shyskuun 1 p:nä, ja von Otter, kun tästä oli tie-
don saanut, palasi takasin Rauhajoelle Pohjanmaan patal-
joonan kanssa, joka jälki-joukkona ollen ei vielä ollut Ku-
rikan rajaa edemmä ehtinyt. Mutta kun von Otter pääsi
Filppulaan, 2 wirstaa pohjoiseen kirkolta, kuuli hän kirkon
etelä-puolelta kowan kiwäärin ammunnan, joka wetähmis-
tään wetähysi loitomas. Siitä hän päätti, että Uschakoff'in
ja Palmfelt'in joukot jo par'aillaan ottelivat ja että Palm-
felt oli päättänyt tapellen peräytyä takasin Lapwärtiin, kun
oli hawainnut Rauhajoen tien suljetuksi. Kun sen oheessa

wähäinen wihollisjoukko oli jäänyt kirkon tienoosen ja tämä von Otter'in tultua sytytti seurakunnan kirkon ja Oli-Annuuttilan kartanon siten estääkseen von Otter'in wäkeä pääsemästä Palmfelt'ia takaa ajawien toweriensa selkään, päätti von Otter sinä hywänään marssia etu-joukkonsa perään. Ennen lähtyä päästi hän kuitenkin muutamia hywin tähdätyitä kanunan-laukauksia palawan kirkon wiereessä häärivään wihollisparween. Ja näin heitettiin nyt Rauhajoki wiimeinen kerta wihollisen haltuun.

Tämä tapahtui juuri ehtoo-hämymysä, ja syys-öinen pilkko-pimeys, joka pikaan oli lewittänyt synkeän peitteensä paikkakunnau yli, lisäsi palawasta kirkosta hlenewän lieskan hirmuista näkyä. Mitkä tunteet poloisten Rauhajokelaisten powissa liikkuiwat, kun piilo-paihoistaan metsissä katseliwat tätä uutta tulen turmiota, ei liene waikea arwata. He olivat nähneet wiattomia kansa-ihmisiä ja omaisiansa kauheimmalla tavalla rääkättävän ja kuoliaksi kibutettawan ja 30 seurakunnan wahwinta taloa poroksi poltettawan. Kofonaisen tuokauden jopa enemminkin oli kannunain jylhinä mist'ei yhtenään kaitunut heidän korwiinsa, ja monessa kohden punottiwat kentät tappelusten wimmasa nuobatetusta werestä. Minomaa edestakasin marssiwat sota-laumat oliwat tallanneet kaikki tien-ohessa olewat laihowainiot, ja mikä näiden säälimättömiltä jaloilta oli säilynyt, sen korjasi tawattoman kowa halla, joka näillä tienoin sattui Berttelin rinnassa. Wähän wäliä oli asukasten tähtynyt metsiin paeta, siellä kärkeä wilun ja nälän kurjuutta sekä näistä syntyneen kowan punataudin raiwoa. Jumalan lohdullista sanaa eiwät olleet saaneet kuuteen wiikkoon kuulla, ja omaisensa, joita kulkutauti tappamistaan tappoi, oli heidän tähtynyt korpiin kuopata sunaamattomiin hautoihin. Ja kaiken tämän kurjuuden lisäksi piti heidän vielä nähdä yksin templinäkkin tulen häwitettämäkksi heitettävän. Tosiaanakin, jos woisiwat puhumaan puhjeta ne puut, joiden juurilta poloiset Rauhajokelaiset katseliwat tätä tulen wiimeistä häwitys-työtä, niin nepä etemme taitaisiwat lewitellä toiwottomuuden kuwaelman, synkeämmän sitä syys-työtä, joka himeään helmaansa kätki sen waikeat waikeeroimiset!

Saikealla mieli-karwaudella muistelewat vielä nykyäänkin wanhukset tätä kauheata kirkon-polttoa, jolla wihollinen niin lewytmielisefsti selkäänsä suojehti, waikeä oli enempää kuin

toista wertaa wälewämpi wastustajaanfa. Waan sefin wielä wanhusten mieli-karwautta lisää, kun oli tämä täten häwitetty kirkonfa erittäin kaunis ja komea. Matkustawain herrain lauseiden mukaan ei olisi muka koko Suomen-niemellä ollut kuin kaksi ainoata kirkkoa, jotka sille somuudessa wertaa wetiwät; ja joka-ikinen pyhä oli aina ulko-seurakuntalaisiakin sen kauneutta ihailemassa. Mutta tuo maan-mainio maalari-mestari Topelius wainaja olihin muka parastansa koettanut sitä maalatesfaan. Seinät olimat yltä-yleensä kuwilla kaunistetut, joiden joukossa erittäinkin helwetin kuwauus oli hywin luontewa. Kun sitä hetkuisen katseli, muuttui liekkikin ihan elämäksi, saati saatanan kamoitawata haamu. Jääköön sanomatta, kärkekö maalaus-taide tämän tuli-palon kautta kowin korwaamattoman wahingon; mutta ainakin warallisesfa katsannossa oli wahinko suuri soban häwityksistä ja rasituksesta nääntyneelle Rauhajoen seurakunnalle.

Kuinka kurja kappelin tila kauwan oli wielä soban jälkeinkin, omi ebellisestä helppo arwata. Isolla osalla asukkaita ei ollut kattoa pään päällä, ei leipää eikä rahaa. Sa eläimetkin olimat monelta suku-puuttoon häwiinneet; sillä wihollinen oli hywin tärkeä tuoreesen lihaan ja erinomattain tarkka karjan wainulle tulemaan. Kuonnollinen seuraus tästä oli, että irtain kansa enimmästään läksi muhin seurakuntiin suojaa ja työ-ansiota hakemaan, joten työ-wäestökin tuli kowa puute. Päälle päätteeksi oli ensi syksynä suuri puutos siemenistäkin, niin että iso osa wainioita jäi kylwämättä. Kuinka kauan Rauhajoki kitui näitä tässä sobassa saamia wammojansa, sopinee paraiten siitä päättää, kun seurakunta kokonaiosta 11 vuotta piti kirkon-menonsa muutamassa, sen poltetun kirkon raunioille rakennetussa tupa-mökissä. Sitä olisi seurakunta sittenkään omin neuwoinsa woinut herran-huonetta itselleen rakentaa, ell'ei kirkkoherra Frosterus olisi krunnulta rakennus-apua toimittanut. Sitä saatiin aina 12 tuhanteen paperi-ruplaan, ja sen rahan avulla rakennettiin viimeinkin Rauhajoen nykyinen kirkko w. 1819.

Niinkuin kertoelman alku-päässä mainitsin, olen muuttanut tuon mainion "murha-hön Rauhajoella", jonka mukaan kertojani owat muiden tapausten ajat määränneet, kahta

wiikkoa aikaisemmaksi, kun se herra S—N:n kirjassa on. Syht siihen muutokseen ovat mielestäni kyllä tukewat. Lapuan tappelu tapahtui 14 p:nä Heinäk., joka w. 1808 oli tuorstai-päiwä; ja kaikkein niiden muistelmain mukaan, jotka minun kuultawisiani ovat olleet, sattui Harjan ryöstö yhtenä perjantai-päiwänä ja nuo edellä kerrotut surma-työt Ala-Rnuuttilasja ja Pappilasja seuraawaa maanantaita vasten yöllä. Kun nyt, niinkuin edellä näimme, se Lapuan tappe-
lusfa towereistaan kattaistu kasakka-parwi ratfasti Harjan siwutse samana päiwänä, kuin kuormasto siellä ryöstettiin, niin tämä ryöstö-tapaus ei mihinkään muuhun perjantaihin sowi, kuin siihen, joka oli Heinäkuun 15 päiwä. Sillä Lapualta Harjaan on waan vähää waille 7 penikulmaa, ja tämä matka ei suinkaan pitäisi olla liian pitkä kasakan kul-
kea wuorokaudessa. Toisaalta taasen on mahdoton ajatella kasakkain sillä matkalla wiikko-kausia wiipyneen.

Että ei herra S—N oikeassa ole määrätessään tuon "murha-yön" Elokuun 1 päiwän edelliseksi yöksi, astuu heti tarkkaajan silmiin. Hänen kertoelmansa mukaan olisi muka elämä Rauhajoella "murha-yön" edellisinä päiwinä ollut erittäin rauhallista ja hiljaista, kun wihollista ei ol-
lut kuuluwisja eikä näkywisjä. Edellisestä kuitenkin tie-
dämme von Otter'in 29 p:nä Heinäk. pa'enneen Kurikkaan Rauhajoelta, mahtawan wihollis-joukon alta, ja tämän wi-
ipyneen wiime mainitusja seurakunnassa, kunnes von Döbeln
heti kohta pakoitti hänen Karijoelle peräpäämään. Ja tätä
paitfi näyttää se hywin mahdottomalta, että joku kymmen-
kunta kasakoita olisi uskaltanut niin rohkeasti riehua Rau-
hajoella, kuin edellisestä näemme, von Döbeln'in Kurikasta
sinne matkalla ollessa. Jopa on mahdotonta sekii, että nuo
kasakat olisiwat ennättäneet toimittaa kaikki surma- ja hä-
witys-tekonsa niin vähässä ajassa, kun herra S—N:n ajan-
määrän mukaan sifki jäisi. Monta muuta seikkaa woisin
tuottaa tämän ajan-määrän kumoukseksi ja sen puolustut-
seksi, jota itse olen seurannut, mutta toiwon tuottamanikin
jo tarpeen täyttävän.